

SOM-UNDERSÖKNINGEN VÄSTSVERIGE 1997 – GENOMFÖRANDE OCH UTFALL

SOPHIE JOHANSSON

SOM-institutet genomför sedan 1986 årliga opinionsundersökningar kring Samhälle, Opinion och Massmedia, därav namnet SOM. SOM-institutet drivs gemensamt av tre institutioner vid Göteborgs universitet, Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen. SOM-institutet administrerar och ansvarar för undersökningarna och publiceringen av SOM-rapporterna. Dessutom arrangeras varje år ett antal seminarier, riktade till allmänheten. Vid de tre samverkande institutionerna, som utgör SOM-institutet, finns ett flertal forskningsprojekt som deltar i SOM-undersökningarna. I de publikationer som undersökningarna mynnar ut i presenterar forskarna sina resultat.

Varje år genomför SOM-institutet tre stora undersökningar, en nationell, Riks-SOM, och en som täcker in västra Sverige, Väst-SOM och en Kommunundersökning, KOM-SOM. Den första rikstäckande undersökningen genomfördes, som nämnts, 1986, den första Väst-SOM gjordes 1992 och den första kommunundersökningen genomfördes 1996. Undersökningarna har samma upplägg och samtliga frågeformulär innehåller frågor om politik, samhälle, offentlig service, massmedia, miljö, fritid samt en rad bakgrundsfrågor. Samtliga undersökningar genomförs således under så lika förutsättningar som möjligt för att optimera möjligheterna till jämförelser. Jämförelser mellan riket som helhet och den västsvenska regionen samt jämförelser över tid. Möjligheterna jämförelser över tid ökar stadigt eftersom det vid det här laget vuxit fram en lång tidsserie.

De fem tidigare Väst-SOM-undersökningarna har resulterat i följande publikationer: *Västsvensk opinion*, *Västsvrige i fokus*, *Västsvensk horisont*, *Västsvenska perspektiv* samt *Nya landskap*.

Population och urval

Väst-SOM 1997 har en urvalsstorlek på 2900 personer i åldrarna 15 till 80 år vilka valdes ut genom ett obundet slumpmässigt urval. Samtliga personer inom åldersintervallet är inkluderade i urvalet, vilket innebär att även utländska medborgare bosatta i Sverige finns med. Väst-SOMs undersökningspopulation är begränsad till personer i Göteborg samt tolv kommuner. Kommunerna är Ale, Alingsås, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö.

Frågeformuläret

Formuläret utformas i nära samarbete mellan SOM-institutet och de deltagande forskningsprojekten. Formuläret finns som bilaga i denna publikation och består av sex delar, uppdelade med avseende på ämnesområde. Formulärets omfattning är 24 sidor och totalt ställdes 98 frågor. Formulärets disposition ser ut som följer:

Fråga 1-10	Massmedier
Fråga 11-36	Politik och samhälle
Fråga 37-38	Göteborgs kommun
Fråga 39-50	Trafik och miljö
Fråga 51-55	Fritid och medier
Fråga 56-62	Tidningsläsning
Fråga 63-98	Bakgrundsfrågor

De allra flesta frågorna är konstruerade med fasta svarsalternativ och kunde lätt besvaras genom att kryssa i tillämplig ruta. Endast nio frågor var öppna, vilket innebär att den svarande kunde svara helt fritt på dessa frågor. De öppna frågorna i Väst-SOM 1997 var vilka samhällsproblem som man tyckte var viktigast i sin kommun idag (fråga 13), vilka serviceområden inom kommunen man ansåg mest angelägna att satsa på (fråga 25) respektive vilka man tyckte att det i första hand skulle minskas på (fråga 26), vilken stadsdelsnämnd man tillhör (fråga 38, gällde endast de boende i Göteborg), vilket som är ens favoritlag i fotboll (fråga 54), vilken kommun man tillhör (fråga 70), vilket yrke man har (fråga 83), vilket märke, modell samt årsmodell på bil man har (fråga 91, öppen följdfråga som endast ställdes till de som innehade bil) samt på vilket parti man röstade på i kyrkovalet (fråga 98). De flesta öppna frågor är lättbesvarade och kräver endast ett kortare svar. En del frågor skulle endast besvaras av vissa personer. Därför fick ett flertal svarspersoner ta ställning ett färre antal gånger.

I undersökningen ingår också frågor som inte ställdes i SOM-institutets regi. Dessa frågor har inte SOM-institutet tillgång till och de redovisas inte i denna utgåva. De frågor det gäller är frågorna 8, 56-62 (Göteborgs Posten), frågorna 28-29 (Sahlgrenska universitetssjukhuset) samt frågorna 39-42 (Trafikkontoret).

Undersökningsplan och genomförande

Fältarbetet i 1997 års Väst-SOM-undersökning genomfördes av Gallupgruppen, som också ansvarade för Riks-SOM 1997. Själva fältarbetet var upplagt på samma sätt som tidigare år. Det första utskicket gick ut den 6 oktober. Svarspersonerna fick då ett formulär, ett följebrev, ett svarskuvert och en informationsbroschyr. Efter en vecka skickades vykort ut till samtliga 2 900 personer i urvalet. På kortet tackades de som redan svarat på enkäten samtidigt som de som ännu inte svarat uppmanades att skicka in formuläret. Den 24 oktober skickades ett nytt formulär till alla som ännu inte svarat, tillsammans med ett påminnelsebrev. Drygt två veckor senare påbörjades telefonpåminnelserna och nya formulär skickades efter detta stadium endast ut till de personer som inte kunnat nås per telefon samt till personer som vid telefonpåminnelsen sagt att de önskade ett nytt formulär.

Tre större telefoninsatser gjordes under fältarbetets gång. Ett problem som uppkom vid telefonaktiviteterna var att relativt många respondenter inte gick att nå per telefon. Orsakerna till att de inte gick att nå var att de hade hemligt telefonnummer eller att personen endast hade mobiltelefonabonnemang. Detta faktum gjorde att vi den 14 januari skickade ut en minienkät till personer utan känt telefonnummer, personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser samt till personer som lovat sända in enkät vid tidigare påminnelse, men ej gjort det.

I minienkäten fanns det möjlighet att ange varför man inte svarat, eller, om det inte var svarspersonen själv som läste brevet, varför inte denne svarat. Bland svarsalternativen fanns bland annat sjukhusvistelse, språksvårigheter samt utlandsboende. Minienkäten var lyckad så till vida att vi kom i kontakt med 46 personer som antingen skickade in sin enkät eller meddelade oss varför de valde att inte ställa upp. Utöver dessa kontakter tillkom ett antal telefonsamtal från svarspersoner som fått minienkäten. Fältarbetet avslutades den 29 januari.

Fältarbetet ser sålunda ut på följande sätt:

6 oktober

Utskick av enkät, följebrev, broschyr samt svarskuvert.

13 oktober

Utskick av påminnelsevykort.

24 oktober

Utskick av påminnelsebrev med enkät och svarskuvert.

10-19 november

Telefonpåminnelser till svarspersoner som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer.

3-14 december

Telefonpåminnelser till svarspersoner som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer.

26 december-3 januari 1998

Telefonpåminnelser till alla som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer.

14 januari 1998

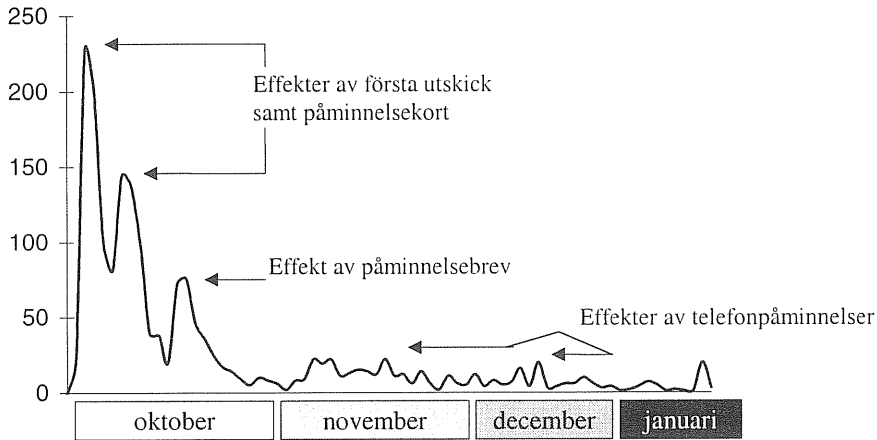
Utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt minienkät till svarspersoner utan känt telefonnummer, personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser samt till personer som ej sänt in enkät, men vid senaste telefonpåminnelsen lovat göra det.

29 januari 1998

Fältarbetet avslutas.

Under de första två veckorna av fältarbetstiden inkom över hälften av alla formulär som skulle komma att skickas in. Över 80 procent av det totala antalet enkäter hade inkommit sex veckor efter fältarbetets början. De sista 20 procenten var betydligt svårare att få in. Dessa inkom sporadiskt under november, december 1997 samt under januari 1998. Den 29 januari avslutades fältarbetet. I figur 1 redovisas inflödet av enkäter dag för dag under fältarbetet.

Figur 1 **Dagligt inflöde av enkäter i 1996 års Väst-SOM-undersökning**

Svarsfrekvens och bortfall

Samhällsvetenskapliga undersökningar brukar ha en ungefärlig svarsfrekvens på mellan 65 och 75 procent. (Kratz, 1990, Ohlsson, 1986, Severinsson, 1990). SOM-undersökningen är en postenkätundersökning och dessa har i allmänhet en något lägre andel svaranden än exempelvis intervjuundersökningar. En svarsfrekvens kring 60 till 70 procent kan en samhällsvetenskaplig postenkätundersökning av SOM-undersökningens typ väntas utfalla i. Väst-SOM 1997 hade en svarsfrekvens på 70 procent, vilket var högre än något av de tidigare undersökningsåren. 1992, första året Väst-SOM genomfördes, svarade 60,5 procent av personerna i urvalet, 1993 var svarsfrekvensen 60 procent, 1994 60,3 procent, 1995 var svarsfrekvensen 65,2 procent och 1996 var svarsfrekvensen 68,9 procent.

I tabell 1 kan utläsas att från det ursprungliga urvalet som omfattade 2900 personer bortdefinierades 263 personer genom naturligt bortfall. Med naturligt bortfall menas att de flyttat från regionen, har okänd adress eller att de bor, studerar eller arbetar utomlands. Naturligt bortfall är det också om de är sjuka eller handikappade eller om de på grund av språksvårigheter inte kan besvara formuläret. Då det naturliga bortfallet är avräknat återstår 2637 personer vilka utgör nettourvalet. Av dessa 2637 personer deltog, av en eller annan anledning, 814 personer inte i undersökningen. 1807 personer skickade in en ifylld enkät vilket omräknat till resulterar i en svarsfrekvens på 70 procent.

Tabell 1 Naturligt bortfall samt bortfallsorsaker i Väst-SOM 1997

Ursprungligt urval	2 900
Bortdefinierade,	263
varav:	
<i>adress okänd, avflyttad</i>	49
<i>sjuk, institutionell vård</i>	64
<i>bortrest under fältperioden, studier på annan ort, militärtjänstgöring</i>	60
<i>ej svensktalande, ej kommunicerbar</i>	59
<i>bosatt/studerar/arbetar utomlands</i>	27
<i>förståndshandikappad</i>	4
Nettourval	2637
Svarsvägrare, ej anträffade	792
Antal svar	1845
Svarsfrekvens i procent	70

Svarsbenägenheten inom olika grupper

I tabell 2 redovisas svarsfrekvensen för kategorierna kön, ålder samt kommun-tillhörighet. Översikten ger möjlighet till jämförelser dels inom de olika kategorierna dels över tid.

Det är stora skillnader i svarsbenägenhet mellan respondenterna i de olika kommunerna som ingår i Väst-SOM. Det är emellertid vanskligt att se något mönster i svarsfrekvensen vid en jämförelse mellan kommunerna över tid. Vi kan dock utskilja att kommuninvånare som samtliga år haft en hög svarsfrekvens är Lerumsbor. Göteborgare och öbor har under samtliga år som Väst-SOM funnits varit relativt obenägna att svara.

Tabell 2 Svansandelar i olika grupper för Väst-SOM 1992-1997 (procent)

	Väst-SOM 1992	Väst-SOM 1993	Väst-SOM 1994	Väst-SOM 1995	Väst-SOM 1996	Väst-SOM 1997
<i>Kön</i>						
Män	60	60	60	64	67	68
Kvinnor	61	59	60	67	70	71
<i>Ålder</i>						
15-19 år	61	67	68	76	72	77
20-29 år	56	58	58	61	68	65
30-39 år	61	57	55	62	63	66
40-49 år	56	56	59	66	68	68
50-59 år	62	61	65	67	72	70
60-80 år	67	64	63	66	70	74
<i>Kommun</i>						
Ale	67	62	55	66	73	77
Alingsås					73	72
Göteborg	58	59	58	63	68	68
Härryda	64	64	58	73	67	75
Kungsbacka	63	58	54	68	72	72
Kungälv	70	67	72	65	66	65
Lerum	67	66	64	73	73	69
Lilla Edet	55	68	63	68	67	58
Mölnadal	54	57	69	72	67	68
Partille	65	55	68	65	69	71
Stenungsund	64	60	72	68	72	77
Tjörn	51	62	48	59	51	74
Öckerö	73	62	60	53	67	71

Svarsbenägenheten hos män och kvinnor brukar vara ungefär lika stor, aningen fler kvinnor än män som deltog i Väst-SOM. Sett till respondenternas ålder så är det de yngsta och de äldsta som svarar i högst utsträckning. De som ingår i åldersgruppen 15-19 år är tillsammans med de i åldersgruppen 60-80 år flitigast att svara. "Bottennoteringen" vad gäller benägenhet till att svara innehas av de som är mellan 20 och 39 år. Dessa resultat stämmer med erfarenheten från den nationella SOM-undersökningen. Livssituationen för människor i dessa åldrar är en annan jämfört med den som gäller för de övriga som ännu inte hunnit ut i yrkeslivet, eller för de vars barn är utflugna eller som passerat de yrkesverksamma åren. I tabell 3 jämförs fördelningen mellan olika åldersgrupper i undersökningen. Jämförelsen sker mellan de som ingick i urvalet, de som faktiskt svarade och befolkningen i Västsverige i aktuella åldersgrupper.

Tabell 3 Åldersgruppernas fördelning i urvalet respektive svaren i Väst-SOM 1992-1997 i jämförelse med åldersfördelningen hos den västsvenska befolkningen (procent)

Ålder	1992		1993		1994		1995		1996		1997		samtliga västsvenskar
	u	s	u	s	u	s	u	s	u	s	u	s	
15-29 år	27	25	28	27	27	27	26	26	25	26	26	26	28
30-49 år	38	37	37	36	37	36	37	37	38	37	37	37	37
50-64 år	19	21	19	21	20	22	21	21	22	23	22	23	19
65-80 år	16	17	16	17	16	15	16	15	15	15	15	15	16
Summa	100	100	100	101	100	100	100	99	100	101	100	101	100
	1603		1586		1591		1708		1807		1845		

Som framgår av tabellen ovan är de som deltog i Väst-SOM relativt "lika gamla" som västsvenskarna som helhet. Det som skiljer sig något är att 50-64-åringarna utgör en större del av Väst-SOM än i verkligheten och att 15-29-åringarna utgör en något mindre del i undersökningen än vad som är fallet i verkligheten.

Internt bortfall

Bortfall kan vara av två olika slag. Det externa bortfallet är de personer som inte besvarar enkäten. Det interna bortfallet är de som svarar på enkäten, men hoppar över någon fråga i formuläret. Det interna bortfallet är med andra ord ett mått på hur väl svarspersonerna fyller i sina formulär. Man ser på hur många människor som hoppat över en del av en fråga, en fråga i sin helhet eller ett frågeblock.

Internbortfallet i SOM-undersökningarna är i allmänhet lågt. De flesta frågorna i formuläret har ett internbortfall på två-tre procent. Några frågor har emellertid ett högre internbortfall, på tio procent eller mer. Det är dels frågor som kan upplevas som svåra att besvara, dels frågor som kan kännas alltför personliga. Exempel på frågor som kan vara svåra att ta ställning till är den öppna frågan om vilka samhällsproblem som är de viktigaste i din kommun just nu (fråga 13), frågan om bästa parti i riks- respektive kommunalpolitiken (fråga 16), frågor om vilket serviceområde kommunen i första hand skall satsa respektive minska på (frågorna 25 och 26), frågan om man kan tänka sig ett partipolitiskt uppdrag som är knutet till ens barns skola/barnomsorg (fråga 33) samt frågan som går ut på att placera in de lokala politikerna på en gillar-/ogillarskala (fråga

37). Frågor som av en del anses vara alltför personliga är frågorna om yrke, facktillhörighet och inkomst (frågorna 85-88).

Bakgrundsvariabler

I tabell 4 jämförs fördelningen mellan kön och åldersgrupper i Väst-SOM-undersökningarna 1992, 1993, 1994, 1995, 1996 samt 1997 med hur fördelningen ser ut bland samtliga västsvenskar. I tabell 5 jämförs fördelningen mellan bakgrundsvariablerna förvärvsställning och yrkesgrupp i Väst-SOM-undersökningarna 1992, 1993, 1994, 1995, 1996 samt 1997.

Tabell 4 Jämförelse mellan bakgrundsvariabler Väst-SOM-undersökningarna 1992 till 1997 och samtliga svenskar (procent)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	Samtliga västsvenskar
<i>Kön</i>							
Män	50	51	51	49	50	49	49
Kvinnor	50	49	49	51	50	51	51
<i>Ålder</i>							
15-29 år	26	27	27	26	26	26	28
30-49 år	36	36	36	37	37	38	38
50-75 år	34	34	34	34	34	30	30
76-80 år	4	3	3	3	3	4	4

Kommentar: Siffrorna under kolumnen "samtliga västsvenskar" är hämtade från Statistisk Årsbok 1993.

Fördelningarna är i det närmaste identiska år från år både och i jämförelse med hur fördelningen ser ut i landet som helhet. SOM-undersökningarnas svarspopulation har såväl en mycket hög representativitet liksom den uppvisar hög stabilitet över åren.

Tabell 5 Fördelning inom olika bakgrundsvariabler i Väst-SOM-undersökningarna 1992 till 1997

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
<i>Förvärvsställning</i>						
Förvärvsarbete	57	57	55	57	57	57
Beredskapsarbete	1	0	2	1	2	1
AMS-utbildning	1	1	0	0	1	0
Arbetslös	5	6	6	7	6	5
Ålderspensionär	17	16	16	15	15	15
Förtidspensionär	4	4	5	5	5	4
Hemarbetande	2	3	2	1	1	1
Studerande	13	13	14	14	14	16
<i>Yrkesgrupp</i>						
Tjänsteman	32	31	29	31	31	31
Tjänsteman, arbetsledande	16	16	15	14	13	14
Tjänsteman, företagsledande	2	3	4	3	4	3
Arbetare	35	37	37	38	37	36
Arbetare, arbetsledande	6	5	6	6	7	6
Arbetare, egenanställd	1	2	1	2	1	1
Jordbrukare	0	0	0	0	0	0
Jordbrukare med anställda	0	0	0	0	0	0
Företagare	4	3	3	3	3	4
Företagare, 1-9 anställda	3	3	3	3	3	4
Företagare, 10 el. fler anställda	1	1	1	1	1	1

Referenser

- Björkqvist, Karin (1989) *'SOM-undersökningen 1988. Metod frågeformulär kodbok'*. SOM-rapport nr 3. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Kratz, Charlotta (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr 3. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara - det är frågan*. Rapport nr 12. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Severinsson, Ronny (1990) *Tidningsläsning i nordöstra Skåne. Arbetsrapport nr 2*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Statistiska Centralbyrån, Befolkningsstatistik del 3, 1992.
- Statistiska Centralbyrån, Folk- och bostadsräkningen del 5, 1990.